

بررسی رابطه صله رحم با تمایل به بزه کاری در بین دختران دبیرستانی شهر کرمان

فاطمه انجم شعاع^۱، الهام شیردل^۲، حمید شیردل^۳، سیمین زنگی آبادی^۴

تاریخ دریافت ۱۳۹۵/۰۴/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۶/۱۵

چکیده

صله رحم از دیدگاه اسلام اهمیت زیادی دارد و این اهمیت رامی توان در آیات و احادیث موجود در ارتباط با آن دید. یکی از دلایل تأکید صله رحم تأثیر آن بر یادگیری و تصحیح رفتار می باشد، حتی در بعضی مواقع با اموری همچون امر به معروف و نهی از منکر، نماز و زکات ذکر شده است. لازم به ذکر است به تعریف صله رحم از دیدگاه اسلامی توجه شد و سپس معادل جامعه شناسی آن نیز مورد توجه قرار گرفت. در راستای اهداف پژوهش به بررسی رابطه صله رحم با تمایل به بزه کاری پرداختیم. چارچوب نظری پژوهش نیز در ابتدا متکی به دیدگاه اسلامی و احادیث بوده و سپس به نظریه سرمایه اجتماعی کلمن توجه می کند. در این پژوهش جامعه آماری دختران دبیرستانی شهر کرمان (با حجم نمونه ۳۸۱ نفر) با روش پیمایش مورد بررسی قرار گرفتند. به منظور تجزیه و تحلیل داده های جمع - آوری شده از نرم افزار آماری SPSS استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان دادند که هر چه میزان و کیفیت صله رحم افزایش یابد تمایل به بزه کاری کاهش می یابد.

واژگان کلیدی: آینده پژوهی، روند، کرمان، نظم و امنیت

۱- کارشناس ارشد جامعه شناسی و کارمند امور انتظامی فرمانداری بردسیر (نویسنده مسئول)، ۰۹۱۳۲۹۷۸۱۰۲۰
f.anjom@yahoo.com

۲- دانشجوی دکتری جامعه شناسی دانشگاه شیراز، ۰۹۳۷۷۴۹۴۸۳۵

۳- کارشناس ارشد مدیریت و کارمند اداره کل آموزش و پرورش کرمان، ۰۳۴۳۲۷۲۵۳۹۷

۴- کارشناس ارشد مدیریت و کارشناس امور سیاسی و انتخابات فرمانداری بردسیر، ۰۹۱۳۵۴۱۵۱

مقدمه

امام علی (علیه السلام): صله رحم نعمت‌ها را فراوان می‌کند و سختی‌ها را از بین می‌برد (خوانساری، ۱۳۶۶: ۲۰۴). انسان برای زندگی اجتماعی خود نیاز به ارتباط با یکدیگر دارد تا از تنهایی بیرون آید و شادابی روحی خود را در زندگی حفظ کند. خداوند سبحان، روابطی که نقش حیاتی در محبت و صفای زندگی اجتماعی بشر دارد، را تحت دستورات واجب و مستحب خویش قرار داده، تا زندگی اجتماعی و خانوادگی، گرمای بیشتری پیدا کند؛ مثل ارتباط با اقوام و خویشان که در صدر آن‌ها پدر و مادر، برادر و خواهر، عمو و دایی، عمه و خاله هستند (زاهری، ۱۳۸۷: ۲۰۱).

اسلام می‌خواهد الفت و انس و یکپارچگی را در میان امت اسلامی برقرار کند و مسلمانان از عناد و انتقام و قطع رابطه با یکدیگر برحذر دارد. با توجه به تأکید اسلام و ائمه این پرسش مطرح می‌شود که چرا اسلام به این مسئله چنین توجهی کرده و بر آن تأکید ورزیده است؟ هرچند در بحث از پی‌آمدهای صله ارحام، فلسفه این تأکیدها روشن‌تر خواهد شد، ولی باید گفت بسیاری از مؤلفه‌های اخلاقی و عوامل رشد و تکامل و اصلاح ملت‌ها و حکومت‌ها، در اجتماع معنا پیدا می‌کند. اصلاح اجتماع، در آغازین قدم از واحدهای کوچک آغاز می‌شود و تأثیر خود را بر اجتماع‌های بزرگ‌تر می‌گذارد. از این رو، اسلام برای عظمت مسلمانان از این روش به صورت کامل بهره‌برداری کرده و به اصلاح واحدهایی دستور داده که معمولاً افراد از کمک و عظمت بخشیدن به آن روی‌گردان نیستند؛ زیرا تقویت بنیه افرادی را توصیه می‌کند که خونشان در رگ و پوست هم در گردش است. هنگامی که اجتماع‌های کوچک خویشاوندی نیرومند گردید، اجتماع بزرگ آن‌ها نیز عظمت می‌یابد. در پژوهش حاضر ما در پی بررسی این موضوع هستیم که ضعیف شدن و یا قطع ارتباطات خانوادگی یا به عبارت دیگر چه تأثیری بر نوجوانان و به ویژه تمایل آنان به بزه‌کاری دارد. شاید بتوان به صورت خلاصه گفت به گوشه‌ای از آثار تربیتی صله رحم می‌پردازیم.

در راستای رسیدن به این هدف با توجه به احادیث و سپس نظریه‌های جامعه‌شناسی به جمع‌آوری مطالب پرداختیم و سپس تلاش شده است با روش پیمایش ارتباط آماری این رابطه را نیز مشخص کنیم.

بیان مسأله

اسلام، آدمی را موجودی فردمحور، تنها و جدای از جماعت نمیداند، بلکه او را به طور فطری اجتماعی می‌شناسد که باید در کنش‌های متقابل با دیگران، بخش مهمی از نیازهای خویش را برطرف سازد و به رشد و کمال دست یابد. اساساً اسلام، دینی اجتماعی و مبتنی بر قواعد و دستوره‌های جمعی است که هر گونه فردپرستی، رهبانیت و گوشه‌گیری در آن ممنوع است. مسئله مشورت، نماز جماعت و جمعه، حج و جهاد، لزوم تشکیل حکومت و بسیاری دیگر از مولفه‌های اجتماعی اسلام، نشان‌دهنده اهمیت این‌گونه مسائل در این حیات‌بخش است. یکی دیگر از اموری که آموزه‌های دینی اهمیت بسیاری برای آن قائل است مسئله «صله ارحام» است. این آموزه اسلام مثل سایر آموزه‌ها معیار و ملاک تشریح اکثر قوانین و دستورات اسلام بشمار می‌رود. برای مثال در سه سوره از قرآن قطع روابط بین خویشاوندان شدیداً نهی شده است و قطع‌کننده را دور از رحمت الهی قلمداد کرده است.

در سوره بقره آیه ۲۵ می‌فرماید: کسانی که عهد الهی را پس از بستن پیمان می‌شکنند و آن چیزی را که خدا امر به پیوستن آن کرده است می‌برند (و قطع رحم می‌کنند) و در روی زمین فساد می‌کنند ایشان زیان‌کارانند.

در سوره رعد آیه ۲۶ می‌فرماید: آنان که پیمان خدا را پس از محکم شدن می‌شکنند و می‌برند آنچه را که خدا به پیوند آن امر فرمودند و در زمین فساد می‌کنند برایشان لعنت و محرومیت از رحمت خدا است و برای ایشان جایگاه بدی است.

در سوره محمد آیه ۲۴ و ۲۵ می‌فرماید: آیا از شما توقع است و غریب و بعید نیست که اگر متولی امور مردم شوید و در زمین فساد کنید و از خویشان خود ببرید آن گروه مفسد و قاطع رحم کسانی هستند که خدای تعالی آن‌ها را از رحمت خود دور کرده و کر و چشمانشان را کور کرده است.

در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، قطع رحم، «منفورترین عمل» شمرده شده و قاطع رحم «یکی از سه گروهی است که روی بهشت را نمی‌بیند». در روایات دیگر، «واگذار شدن انسان به خود از سوی خدا»، «فرود آمدن خشم و انتقام»، «قطع رحمت الهی» و «کیفر اخروی» از پی آمده‌های منفی قطع رحم ذکر شده است. نظر به اهمیت ارتباط و پی آمده‌های خطرناک ترک خویشاوندی توصیه شده است حتی در صورتی که اقوام انسان از او بریده باشند، یا او را آزار دهند، قطع کامل ارتباط جایز نیست.

حضرت امام رضا (ع) صله‌رحم را در ردیف نماز و زکات قرار می‌دهد و همگان را به

انجام آن امر می‌کند: خداوند عزوجل، سه چیز را با سه چیز دیگر همراه ساخته است: ۱- به اقامه نماز و پرداختن زکات با هم فرمان داده است؛ پس هرکه زکات نپردازد، نماز او قبول نیست. ۲- به سپاس‌گزاری از خدا و سپاس‌گزاری از پدر و مادر با هم فرمان داده است؛ پس هرکه از پدر و مادرش سپاس‌گزاری نکند، از خداوند سپاس‌گزاری نکرده است. ۳- به رعایت تقوا و صلّه رحم با هم فرمان داده است؛ پس هرکس صلّه رحم نکند، تقوای الهی را رعایت نکرده است (شیخ صدوق، ۱۳۷۲: ۲۵۸). در برخی دیگر از احادیث امام (ع) نیز به اهمیت صلّه رحم اشاره شده است: پیوند خویشاوندی و حسن همسایگی، اموال را زیاد می‌کند (کلینی، ۱۳۶۵: ۱۵۷).

در جای دیگر می‌فرمایند: همانا رحم آل‌محمد، یعنی ائمه علیهم‌السلام، به عرش آویخته است و می‌گوید: بارخدا یا پیوند هر که مرا بیبندد و ببر از هرکه از من ببرد و بعد از این هم این موضوع نسبت به ارحام مؤمنین جریان دارد. سپس (حضرت) این آیه را تلاوت فرمود: «از خدایی که به نام او بازخواست شوید و از بریدن ارحام پروا کنید» (همان، ۲۲۸).

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- بین میزان صلّه رحم و تمایل به بزه‌کاری دختران دبیرستانی رابطه معنی داری وجود دارد.
- ۲- بین کیفیت صلّه رحم و تمایل به بزه‌کاری دختران دبیرستانی رابطه معنی داری وجود دارد.

پیشینه تحقیق

با تأملی در آثار صلّه رحم در آیات و روایات درمی‌یابیم که بخشی از آثار و برکات این مسئله در حوزه فرد و بخشی از آن‌ها در حوزه اجتماع مطرح می‌شود، همچنان که پاره‌ای از این آثار در دنیا و پاره‌ای در آخرت نصیب انسان می‌گردد. «صلّه رحم» مانند دیگر فضایل اخلاقی درجه‌های متفاوتی دارد و با حداقل ارتباط که همان رفت و آمد خانوادگی یا سلام کردن است، آغاز می‌شود و با مهرورزی بیشتر از طریق رفع مشکلات و نیازمندی‌های خویشان به وسیله همکاری و مشارکت در زمینه‌های مختلف و کمک‌های عاطفی، مالی و جانی تکامل می‌یابد. بدیهی است به میزان تقویت و گسترش این ارتباطات در عمق و سطح، آثار و برکات وسیع‌تری نصیب فرد و جامعه می‌شود.

- صلّه رحم: «صلّه» به معنای عطا، احسان، دهش و جایزه است و معنای مصدری آن پیوند دادن، نیکی و عطا کردن و ارتباط برقرار کردن می‌باشد (عمید، ۱۳۷۱). همچنین

«صله» در لغت به معنای احسان و دوستی آمده است و مراد از «رَحِم»، خویشاوندان و بستگان می‌باشد (دهخدا، ۱۳۳۶). در جای دیگر، در اصطلاح، صله رحم به معنای محبت و سلوک داشتن با خویشان و نزدیکان آمده است (المنجد، ۲۱۸۸).

در تبیین مفهوم صله رحم، اول باید منظور از رحم را تبیین کرد و سپس به مفهوم صله پرداخت. علامه مجلسی در مفهوم رحم می‌نویسد: دانشمندان اسلامی در مفهوم رحم که متعلق صله رحم است و در قرآن و احادیث بر لزوم صله رحم و ارتباط با آن‌ها تأکید گردیده است، نظرهای متفاوتی ابراز کرده اند:

۱. عده‌ای قوم و خویش نسبی را مصداق دانسته‌اند و ملاک نسبت را هم، صرفاً اتصال به رحم واحد دانسته‌اند.

۲. برخی دیگر رحم را صرفاً خویشاوندی از ناحیه پدر دانسته‌اند.

۳. ابن جنید، رحم را نزدیکی از جهت فرزند و یا پدر و مادر به شخص دانسته‌اند است، چه نزدیک باشند و چه دور، چه ارث ببرند و چه نبرند.

۴. برخی نیز همه افرادی را که به عنوان قوم و خویش شناخته می‌شوند، چه محرم باشند و چه نامحرم، چه خوشی نزدیک و چه دور داشته باشند را رحم می‌دانند.

در مورد اینکه منظور از صله در صله رحم چیست، شهید ثانی می‌نویسد: منظور آن چیزی است که به نظر عرف ارتباط گفته می‌شود و فرد را از قطع رحم خارج می‌سازد. بنابراین، برحسب تشخیص عرف و فرهنگ‌های عرفی شکل صله متفاوت است و به دوری و نزدیکی منازل ارحام به هم نیز بستگی دارد (مجلسی، ۱۴۱۳: ۱۱۱). اما اینکه صله با چه رفتارهایی مصداق می‌یابد از دیدگاه شهید ثانی، سلام آسان‌ترین و کم هزینه‌ترین رفتار است، کمک مالی، هدیه، حمایت، دفع زیان و عملکرد سودمند برای رحم، از جمله رفتارهای دیگری است که مصداق صله رحم محسوب می‌شوند. ولی صله‌ای که باعث ارتباط عاطفی، محبتی و شخصیتی به رحم بشود بالاتر است. چنانکه در احادیث بسیار بر این نوع رفتارها تأکید شده است (همان).

در متون جامعه‌شناسی مفاهیم متعددی مرتبط با صله رحم یافت می‌شود که ارتباط با دیگران، روابط اجتماعی و نوع دوستی از آن جمله است. به سخنی دیگر، صله رحم همان ارتباط صمیمی داشتن با دیگران، دوست داشتن و حمایت کردن و همچنین دوست داشته شدن و حمایت شدن است که در ارتباط با افرادی که رحم محسوب می‌شوند مصداق پیدامی کند.

- تمایل به بزه‌کاری: بزه‌کاری بر حسب عمق و شدت عمل انحرافی به دسته‌های

کوچکتری مانند: بزه‌کاری شدید (حملات شدید، سرقت، استفاده از سلاح گرم در سرقت‌ها و ...) و بزه‌کاری ملایم (تخریب و شکستن اموال مدرسه و عمومی، پاره کردن صندلی و ...) تقسیم شده است (اگنیو^۱، ۱۹۹۱: ۵۹). در پژوهش حاضر منظور از رفتار بزه‌کارانه، بزه‌کاری از نوع ملایم است و موارد زیر بعنوان رفتار بزه‌کارانه شناخته می‌شوند: فرار از مدرسه، فرار از خانه، ارتباط تلفنی یا مستقیم با جنس مخالف، دروغ، شرکت در دعوای گروهی یا فردی، تخریب اموال عمومی (اموال مدرسه، صندلی اتوبوس و...)، تقلب در امتحان، آوردن فیلم و سی‌دی‌های غیرمجاز به مدرسه، دزدی، نافرمانی نسبت به والدین و توهین به آنها، تأخیر در مدرسه بطوری که موجب ناراحتی خانواده و مدرسه شده باشد (زاهدانی و الماسی، ۱۳۸۶: ۴۴). متغیر تمایل به بزه‌کاری در این پژوهش در قالب تعداد دفعات تمایل به انجام رفتارهای بزه‌کارانه ملایم فوق در خود و دوستان نزدیک ارزیابی شده است.

شومیکر^۲ (۱۹۹۰) دوره ۱۸-۱۳ سالگی را اولین مرحله دوره جوانی به معنای محدود می‌داند (شفرز، ۱۳۸۳: ۲۵). شومیکر رفتار انحرافی جوانانی که به سن قانونی نرسیده‌اند را بزه‌کاری می‌نامد و جوانان مرتکب به این رفتارها را بزه‌کار می‌خواند (شومیکر، ۱۹۹۰: ۳). در این مطالعه دختران دبیرستانی که بین سنین ۱۸-۱۵ سالگی هستند، انتخاب شدند. زیرا در دوره بلوغ جنسی به سر برده و در حال شکل‌دادن به هویت اجتماعی خود می‌باشند.

آثار فردی صله رحم

به منظور نظم دادن به آثار و برکات صله رحم یک طبقه‌بندی انجام شده است که در ادامه آورده شده است.

آثار دنیوی

الف) افزایش عمر: خداوند متعال برای هر امتی، عمری مشخص قرار داده است: «لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ». (سوره اعراف: ۳۴) البته آن را مشروط به عواملی ساخته است تا زیادت و نقصان پذیرد. به عبارت دیگر، بخشی از عمر آدمی، عمر حتمی و قطعی اوست که به آن «اجل محتوم» گویند و بخشی دیگر، عمر موهبتی الهی است که آن را در ازای عمل به قوانینی که خود مقرر داشته است، به بندگانش عطا می‌کند.

1. Agnew
2. Shoemaker

همان گونه که یک سلسله عوامل مادی نظیر تغذیه صحیح، رعایت بهداشت، دوری از هیجان‌های مداوم و... مایه افزایش عمر معرفی می‌شود و خداوند این خواص را در آن‌ها قرار داده است، عواملی نیز وجود دارند که هرچند ارتباط ظاهری آن با طول عمر برای ما چندان روشن نیست، ولی در روایات روی آن تأکید شده است.

قطع رحم از جمله گناهانی است که حتماً قبل از مرگ پیامدهای منفی آن دامنگیر فرد می‌شود (مجلسی، ۱۴۱۳: ۱۳۴). مرگ زودرس از جمله آثار آن است (همان، ۹۰). رسول اکرم صلی الله علیه و اله می‌فرمایند: صدقه بجا و نیکوکاری و نیکی به پدر و مادر و صلۀ رحم، بدبختی را به خوشبختی تبدیل و عمر را زیاد و از مرگ بد جلوگیری می‌کند (نهج الفصاحه، بی تا: ۵۴۹).

امام رضا (علیه السلام) در باب اهمیت و فضائل صلۀ رحم می‌فرمایند: با رحمت صلۀ کن، اگرچه به یک شربت آبی باشد و بهترین صلۀ رحم، آزار نرساندن به اوست. همانا صلۀ رحم، مرگ را به تأخیر می‌اندازد و دوستی خانواده (صلح و صفا و صمیمیت) می‌آورد.

ب) افزایش روزی و رفع فقر: از دیگر کارکردهای صلۀ ارحام، جلب رزق الهی و نعمت‌های خداوندی است. اساساً «صلۀ ارحام» یکی از مصداق‌های تقوای الهی و عمل به فرمان‌های اوست. خداوند به تقوای پیشگان وعده نعمت و رزق را داده است از جایی که گمان نمی‌برند: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ؛ هر کس که تقوا پیشه کند، خداوند برای او راه خروجی (از مشکلات) قرار می‌دهد و او را از آنجا که گمان نمی‌برد، روزی می‌رساند» (سوره طلاق: ۱ و ۲).

توجه به خویشاوندان و تلاش برای رفع نیازهای آنان و به طور کلی، گام نهادن در مسیر تحقق آرمان‌های مقبول هم نوعان به ویژه خویشاوندان که در مراحل بالای صلۀ ارحام تجلی می‌یابند، نوعی شکر الهی است. به مقتضای سنت حاکم بر جهان هستی، مصرف درست دارایی‌ها که در حقیقت، نماد قدرشناسی مؤمن و ادای شکر عینی و عملی این نعمت‌هاست، زیادی آن را در جنبه‌های کیفی و کمی موجب می‌گردد و این وعده الهی است که «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ» (سوره ابراهیم: ۷).

در این رابطه امام رضا (علیه السلام) می‌فرمایند: پیوند خویشاوندی و حسن همسایگی، اموال را زیاد می‌کند (کلینی، ۱۳۶۵: ۱۵۷).

همچنین در جایی دیگر می‌فرمایند: دو چیز موجب زیادی اموال و ثروت می‌شود: اول، صلۀ رحم و دوم، خوب و نیکو همسایه‌داری کردن (مستدرک الوسائل: ۲۴۱).
(ج) تأمین سلامتی و سامان یافتن امور: دست یابی به عافیت دنیا و آخرت و سلامت

جسم و روح، دعای همیشگی مؤمنان است که چنین با معبود خود نجوا می‌کنند: «یا ولیّ العافیة نسئلك العافیة، عافیة الدنیا و الآخرة، بجاه محمد و عترته الطاهرة». صله ارحام نیز سلامتی جسمی و روحی و سامان کارهای زندگی مؤمن را به همراه دارد.

علاوه بر سلامتی جسمی و سامان یافتن کارها، صله ارحام با ایجاد محبت میان خویشاوندان، دست یابی به آرامش و کاهش اضطراب از طریق حضور در جمع، کسب هویت اجتماعی و فرصت ابراز خود به ویژه در دوران جوانی و نوجوانی، به طور گسترده‌ای در تأمین امنیت روانی و سلامتی روحی مؤثر است.

امام علی (علیه‌السلام) می‌فرمایند: صله رحم محبت‌آور است و دشمن را خوار می‌گرداند (خوانساری، ۱۳۶۶: ۲۰۹).

د) در امان ماندن از گناه و تقویت پایه‌های دینی: براساس روایات، صله ارحام باعث حفظ آدمی از گناه می‌شود. شاید این اثر از این جهت باشد که آدمی در برخورد با خویشان صالح، رفتارهای صحیح را می‌آموزد و رفتارهای غلط خود را تصحیح می‌کند؛ به ویژه در صورتی که سنت نیکوی امر به معروف و نهی از منکر در میان خویشان جاری باشد. از دیرباز خویشاوندان به ویژه بزرگان خانواده، کارکرد تربیتی خاصی را در پیش گرفته و نقش مهمی در جهت دهی فکری و اخلاقی دیگر اعضای خانواده داشته‌اند.

امام باقر علیه‌السلام درباره نقش صله ارحام در حفظ آدمی از گناه می‌فرمایند: صله رحم اعمال را پاکیزه، اموال را بسیار، بلا را دفع، حساب قیامت را آسان می‌کند و مرگ را به تأخیر می‌اندازد (کلینی، ۱۳۶۵: ۱۵۰). همچنین امام صادق می‌فرمایند: صله رحم و نیکی از گناهان جلوگیری می‌نماید (همان، ۱۵۷).

آثار اخروی

خداوند، بنده‌ای را دوست می‌دارد که خودپرست و منفعت جو نباشد، بلکه با استفاده از نعمت‌های الهی در جهت خدمت به خلق او به ویژه خویشاوندان، شکر عملی نعمت‌های او را به جای آورد. چنین کسی دوست‌دار خدا و مشمول محبت الهی است. خداوند، سختی‌های مرگ را برای او آسان می‌سازد و بدنش را در قبر، خوش بو می‌سازد. گناهانش را می‌بخشد، حساب‌رسی او را در قیامت آسان می‌کند و از عذاب دوزخ، رهایی می‌بخشد. چنین مؤمنی شایسته دریافت پاداش عظیم الهی است و مجوز ورود به بهشت پر نعمت الهی را می‌یابد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله درباره پاداش اخروی کسی که خود یا مالش را در طریق

صله رحم و خدمت به خویشان به کار گیرد، می فرمایند: خداوند اجر صد شهید به او عطا می کند (من لایخضره الفقیه: ۱۶).

آثار اجتماعی

صله رحم، علاوه بر آثار فردی اعم از دنیوی و اخروی دارای پی آمدهای اجتماعی خاصی نیز هست که جایگاه این عمل عبادی را در عرصه اجتماع نمایان می سازد و در جهت شکوفایی جامعه نقش مؤثری ایفا می کند. اکنون به فراخور مجال این نوشتار به آن ها اشاره می کنیم.

الف) همبستگی اجتماعی: جامعه شناسان معتقدند که هم بستگی اجتماعی معلول پدیده‌ای به نام هم بستگی گروهی است و هم بستگی گروهی به معنای آن است که «افراد گروه در قالب گروهی که هستند، وحدت خود را حفظ کنند و با عناصر وحدت بخش مثل: مذهب، فرهنگ، عاطفه، میهن و خویشاوندی، هم‌نوایی یابند». پس اگر افراد در قالب گروه‌های کوچک فAMILI دارای تفاهم و توافق باشند و به یکدیگر یاری رسانند، در اجتماع نیز اثرگذار خواهند بود و به نوعی انسجام اجتماعی ایجاد می کنند. چنین انسجامی مایه حیات، رشد و بالندگی جامعه و در نهایت، عمران و آبادانی آن می گردد. پیوندها و گروه‌های خویشاوندی از آنجا که مبتنی بر کشش‌های طبیعی و تمایلات فطری و انگیزه کافی افراد برای حضور در آنهاست، مورد تأکید اسلام قرار گرفته است تا نقطه شروع اصلاح نظام اجتماعی باشد. چه بسا حکمت حدیث امام صادق علیه السلام نیز که صلح رحم را مایه عمران و آبادی سرزمین‌ها دانسته‌اند، همین باشد: «صِلَةُ الرَّحِمِ تَعْمُرُ الدِّيَارَ وَ تَزِيدُ فِي الْأَعْمَارِ وَ إِن كَانَ أَهْلُهَا غَيْرَ أَحْيَارٍ» (امالی، ۴۸۱). این انسجام اجتماعی و وحدت، منافع و امنیت ملی را به همراه می سازد و مایه اندوهگین شدن و سلب طمع دشمنان می گردد؛ چنان که امیر مؤمنان علی علیه السلام می فرماید: «صِلَةُ الرَّحِمِ تَوْجِبُ الْمَحَبَّةَ وَ تُكَبِّتُ الْعَدُوَّ؛ صلح رحم دوستی می آورد و دشمن را رسوای سازد».

ب) نظارت اجتماعی: از منظر جامعه شناسی، برقراری ارتباطات متنوع اجتماعی و مشارکت فعال در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی، مهم‌ترین منبع جامعه پذیری و کنترل اجتماعی به شمار می رود که فرآیند جامعه پذیری در خانواده، مدرسه، گروه همسالان، کانون‌های مذهبی، محیط اجتماعی و مانند آن صورت می گیرد. برقراری روابط منسجم، رواج تعامل‌های دو جانبه، در هم آمیختگی منافع و مصالح مشترک، تلاش

جهت رفع حاجت‌های مادی و معنوی دیگران و... به عنوان مهم‌ترین زمینه‌ها و آثار صله رحم، نتایج متعددی از جمله نظارت اجتماعی را به همراه خواهد داشت. شبکه خویشاوندی به عنوان یک جامعه کوچک به طور مستقیم و غیر مستقیم ناظر بر رفتار یکدیگرند. دستور اسلام برای برقراری روابط مستحکم نیز زمینه را برای چنین نظارتی فراهم می‌سازد. به همین دلیل، پیامبر برای بیان احکام اسلام و اجرای آن مأمور می‌شود از خویشان خود آغاز کند: «وَ اَنْذِرْ عَشِيْرَتَكَ الْاَقْرَبِيْنَ؛ ای پیامبر، خویشاوندان نزدیکت را بیم ده» (سوره شعرا: ۲۱۴) و از این روست که امام صادق علیه السلام نیکی و صله رحم را مایه امنیت از گناه و آسان سازی حساب روز قیامت می‌شمارد.

ج) فقر زدایی: اگر جنبش فقر زدایی از روابط خویشاوندی آغاز شود و صله ارحام فقط در محدوده سلام کردن متوقف نشود و به مرحله همیاری و رفع گرفتاری خویشان ارتقا یابد و این فرهنگ اسلامی عمومیت یابد، به یقین، فقر ریشه کن خواهد شد. اینکه قرآن، خویشاوندان را در صدقه و انفاق بر دیگران مقدم می‌دارد، در راستای تحکیم همین بنیان است.

د) تأمین نیاز وابستگی به گروه: این نیاز از جمله نیازهایی است که در هر مرحله از رشد در انسان وجود دارد و انسان به نوعی در پی تأمین آن است. وابستگی و ارتباط با گروه تنها برای تأمین نیازهای مادی نیست، بلکه فرد، خود را به وسیله گروه می‌شناسد و از این طریق به ویژگی‌های اخلاقی و توانمندی‌های خود پی می‌برد.

افزون بر آن، گروه سبب تحکیم شخصیت فرد می‌گردد و پذیرفته شدن از طرف گروه، موقعیت اجتماعی فرد و میزان موفقیت او را مشخص می‌سازد. همچنین فرد شیوه برخورد با دیگران، رعایت مصالح دیگران، تحمل افکار مختلف و اعتماد به نفس را در گروه می‌آموزد و در نهایت، موقعیت اجتماعی خویش را استوار می‌سازد.

افراد و خویشاوندان انسان در حکم یک گروه منسجم اجتماعی‌اند که هر فردی در سایه تعلق به آن می‌تواند به تأمین این نیاز بپردازد. بسیاری از بحران‌های اخلاقی و شخصیتی که در نسل جوان صورت گرفته است، و به صورت اعتیاد، فرار از خانه، خودکشی و... پدیدار می‌شود، نتیجه طرد شدن فرد از سوی خانواده و دوستان بوده است. یکی از راهکارهای پیشگیری از این معضل، تقویت احساس تعلق به گروه و رواج مهرورزی میان خانواده و خویشاوندان است.

پیشینه تحقیق

در اینجا لازم به ذکر است که صله رحم، در اسلام به عنوان یک عمل عبادی و وظیفه دینی

شناخته می‌شود، بنابراین در مرور کارهای انجام شده ابتدا به چند مورد اشاره می‌شود که در ارتباط با مذهبی بودن و بزه‌کاری انجام شده‌اند.

در رابطه مذهبی بودن و بزه‌کاری بررسی‌ها نشان می‌دهد، که رفتارهای بزه‌کارانه در افراد مذهبی کمتر از افراد غیر مذهبی است. این امر در ۵ مقاله از ۶ مقاله‌ای که توسط ارگیل و بیت هلالهمی مورد بررسی قرار گرفته گزارش شده است. گورساج و باتلر (۱۹۷۶) بعد از بررسی بیست تحقیق تجربی به این نتیجه رسیدند که به وسیله اعتقادات مذهبی می‌توان پیش‌بینی کرد در آینده چه کسی از مواد مخدر استفاده خواهد کرد. گروهی از پژوهشگران در تأیید نظریات گورساج و باتلر، با قاطعیت اظهار داشتند که افراد مذهبی از مواد مخدر استفاده نمی‌کنند (ادلف و اسمارت، ۱۹۸۵، اوتار، ۱۹۷۹، دیویدز، ۱۹۸۲).

در یازده پژوهش از دوازده پژوهشی که توسط گارتز (۱۹۹۱) بررسی شده است این نتیجه به دست آمد که داشتن اعتقادات مذهبی سبب کاهش استفاده از مواد مخدر می‌شود.

در پژوهش دیگری غباری و پیشاهنگ (۱۳۷۸) رابطه صله رحم با سازگاری اجتماعی را مورد مطالعه قرار دادند. تحلیل داده‌های آن‌ها نشان داد که در حدود ۳٪ رابطه معنی دار بین صله رحم و سازگاری اجتماعی است یعنی افرادی که صله رحم می‌کنند و یا صله رحم دریافت می‌دارند؛ از سازگاری اجتماعی بالاتری برخوردارند. همچنین آنان نشان دادند که کیفیت صله رحم ارزش بالاتری نسبت به مقدار و میزان آن دارد (به نقل از غباری بناب، ۱۳۸۰: ۱۰۲).

شماری از مطالعات نیز به بررسی تأثیر فرایند خانواده بر رفتارهای بزه‌کارانه پرداخته‌اند، که از این بین می‌توان به تحقیقات ذیل اشاره کرد.

اسمیت (۱۹۹۰) طی یک بررسی دریافت که کنترل والدین و سطح ارتباطات عاطفی خانواده با بزه‌کاری یک رابطه معنی دار و معکوس دارد.

نتایج پژوهش جوادی (۱۳۸۳) نشان داد که سطح ارتباطات عاطفی خانواده نقش تعیین‌کننده‌ای در گرایش نوجوانان به بزه‌کاری دارد و ارتباط صمیمانه، روابط صحیح خانوادگی و همچنین کمک به همدلی خانواده باعث می‌شود که کودکان و نوجوانان کمتر به بزه‌کاری اقدام کنند.

مشکانی و دیگران (۱۳۸۱) در مقاله‌سنجش تأثیر عوامل درونی و بیرونی خانواده بر بزه‌کاری نوجوانان، به بررسی میدانی موضوع بزه‌کاری نوجوانانی که به جرم بزه‌کاری در تهران بزرگ در سال ۱۳۷۱ دستگیر شده‌اند پرداخت. یافته‌ها نشان می‌دهند که هر قدر وابستگی نوجوان به خانواده قوی‌تر باشد، از شدت عمل بزه‌کارانه کاسته می‌شود و نگرش‌های منفی نسبت به قانون، مجریان قانون، و هنجارهای اجتماعی باعث تقویت

بزه‌کاری می‌شوند. سرانجام ارتباط با بزه‌کاران به صورت صمیمی و مستمر قویاً نوجوان را به سوی بزه‌کاری سوق می‌دهد.

مبانی نظری تحقیق

با توجه به ذکر کردن آثار صله رحم و احادیث مرتبط با آن و همچنین کارهایی که در قبل انجام شده است، چارچوب نظری این پژوهش شکل گرفته است. به این صورت که هرچه میزان صله رحم بیشتر باشد؛ تمایل بزه‌کاری کمتر می‌شود و هرچه کیفیت این رابطه بیشتر باشد؛ تأثیرگذاری بیشتری خواهد داشت. به منظور واضح تر شدن این چارچوب نظری در ادامه چند حدیث آورده شده است.

تعالیم دین اسلام، صله رحم و روابط خانوادگی و فامیلی، سبب نیکو شدن خلق و خوی انسان معرفی شده‌اند (کلینی، ۱۳۶۵، جلد ۲: باب صله رحم، روایت ۶).

از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پرسیدند: برترین مردم کیست؟ فرمودند: «با تقواترین باشند». در این حدیث تقوا، صله رحم و امر به معروف و نهی از منکر با هم آمده‌اند. این حدیث نشان می‌دهد که صله رحم، در صورتی که به شکل سالم انجام شود افراد به نقص‌ها و ایرادهای خود پی می‌برند و چنانچه اشتباه و خطایی در رفتار طرف مقابل باشد، آن را به نحوی گوشزد می‌کنند. بنابراین در عین حال که صله رحم انجام می‌گیرد نوعی اصلاح در رفتارهای طرفین اتفاق می‌افتد (غباری بناب و همکاران، ۱۳۸۶: ۹۶).

حضرت امام باقر علیه‌السلام فرمودند: «صله رحم خلق و خوی را نیکو، دست را گشاده، نفس را پاکیزه و روزی را زیاد می‌کند و مرگ را به تأخیر می‌اندازد» (کلینی، ۱۳۶۵: ۱۵۲).

علاوه بر این، از نظریه سرمایه اجتماعی خانواده کلمن در این تحقیق استفاده شده است. کلمن بیشتر توجه خود را به سرمایه اجتماعی موجود در قلمرو خانواده معطوف کرده و بیشتر به تأثیر این نوع سرمایه اجتماعی بر رشد شناختی دانش‌آموزان پرداخته است. در نظریه کلمن دو عنصر کلیدی سرمایه اجتماعی خانواده، یکی شبکه‌هاست که یک عنصر عینی می‌باشد و دیگری هنجارها که یک عنصر ذهنی است. در پژوهش حاضر، ما به عنصر عینی پرداخته‌ایم که در واقع همان میزان صله رحم می‌باشد. متغیر سرمایه اجتماعی خانواده، چندین معرف را ارزیابی می‌کند. اول اینکه تعیین می‌شود که نوجوانان چه مقدار از زمان خود را با صرف می‌کنند. همچنین وی معتقد است پیوند

خانوادگی به عنوان یک مجرا عمل می‌کند که از طریق آن اجتماعی شدن مؤثر اتفاق می‌افتد (علیوردی‌نیا و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۱۷).

بنابراین می‌توان گفت: خانواده از مهم‌ترین عوامل محیطی و اجتماعی افراد به شمار می‌آید. بنابراین رفتارهای بزه‌کارانه نوجوانان، تا حد و زیادی منعکس‌کننده کنش‌های خانوادگی است. از دیدگاه جامعه‌شناختی، شبکه روابط اجتماعی افراد و کنش‌های خانوادگی معیوب نقش تسهیل‌کننده‌ای در گرایش فرد به بزهکاری دارد. از این دیدگاه می‌توان به نقش بازدارندگی خانواده در گرایش فرد به بزهکاری نیز اشاره کرد (سامانی و بهمنش، ۱۳۸۹: ۵۶).

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق این پژوهش، پیمایشی و با تکنیک پرسشنامه محقق ساخته، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شده است. جامعه آماری تحقیق دانش‌آموزان دختر مشغول به تحصیل در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۲ در شهر کرمان بوده‌اند. در سال تحصیلی ۱۳۹۲-۱۳۹۱ کل دانش‌آموزان دختر شهر کرمان برابر با ۳۹۵۷۲ نفر بود که در دو ناحیه به تحصیل مشغول بوده‌اند. با ضریب اطمینان ۹۵٪ تعداد نمونه در این پژوهش ۳۸۱ نفر بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی انتخاب شدند. براساس جمعیت هر ناحیه سهمی از نمونه به نواحی اختصاص یافت و در هر ناحیه تعدادی از دبیرستان‌های دخترانه بطور تصادفی انتخاب و بر اساس جمعیت هر مدرسه نیز پرسشنامه توزیع گردید. در این مرحله سعی شد که بر اساس مقطع تحصیلی (اول تا سوم و همچنین در مدارس پیش‌دانشگاهی) به نسبت پرسشنامه توزیع گردد. در مرحله نهایی به هنگام توزیع پرسشنامه در کلاس تلاش شده تا بطور تصادفی دانش‌آموزان انتخاب گردند.

به منظور اندازه‌گیری میزان صله رحم (میزان روابط یا شبکه روابط)، دانش‌آموزان دختر مورد مطالعه ۸ گویه که ۴ گویه آن میزان روابط و ۴ گویه آن کیفیت روابط را سنجیده‌اند و برای سنجش تمایل به بزهکاری، ۲۴ گویه تنظیم شد. کلیه سؤالات در قالب طیف لیکرت و سطح یا مقیاس فاصله‌ای مطرح و بر همین اساس نمره‌دهی انجام شد. پرسشنامه جهت تعیین اعتبار صوری، به تعدادی از متخصصان داده شد و اصلاحات مورد نظر انجام گرفت. برای سنجش پایایی، ضریب آلفای کرونباخ در مورد گویه‌های طراحی شده برای سنجش هر یک از متغیرهای اصلی، محاسبه شد. در ذیل، میزان آلفای کرونباخ هر یک از متغیرها آورده شده است:

ضریب آلفای کروناخ برای طیف صله رحم بطور کلی ۰/۷، برای میزان ارتباط ۰/۵۳۳ و برای کیفیت روابط ۰/۵۰۳ و برای طیف تمایل به بزه کاری ۰/۸۳ به دست آمد. همانطور که مشاهده می شود طیف های مورد استفاده از ضریب آلفای قابل قبول برخوردار هستند.

یافته های تحقیق

به منظور شناخت کلی از ویژگی های فردی پاسخگویان این پژوهش، نتایج توصیفی نشان می دهد که میانگین سنی پاسخگویان ۱۵ سال بوده است. اکثریت پاسخگویان ۳۵/۸٪ از آن ها ۱۶ ساله بوده اند، همچنین اکثریت آن ها دانش آموز کلاس اول دبیرستان بوده اند. در اینجا لازم به ذکر است که ۶۰ نفر از پاسخگویان این سوال را بی پاسخ گذاشته بودند. ۸۷/۹٪ پاسخگویان متولد شهر کرمان هستند و تنها ۱۱/۱٪ متولد سایر شهرها بوده اند و از این تعداد ۶۷/۶٪ متولد شهرستانهای کرمان و ۳۱/۴٪ متولد سایر استانهای کشور بوده اند. اکثریت دانش آموزان در خانواده چهار نفری زندگی می کنند و بیشترین تعداد اعضای خانواده ۹ نفر بوده که تنها یک دانش آموز، این تعداد را برای اعضای خانواده خود عنوان کرده و کمترین تعداد اعضای خانواده ۲ نفر بوده که دارای فراوانی ۸ می باشد. در پاسخ به سوال معدل سال گذشته اکثریت پاسخگویان (۴۴/۶٪) معدل خود را ۱۹ عنوان کرده اند. در مورد تحصیلات پدر و مادر باید عنوان کرد: اکثریت پاسخگویان به ترتیب ۳۷/۹٪ و ۳۸/۹٪ سطح دیپلم را ذکر کرده اند. ۷۷/۹٪ از پاسخگویان خود را جزء طبقه متوسط و تنها ۵/۱٪ خود را متعلق به طبقه کارگرمی دانند.

نتایج توزیع درصد فراوانی پاسخگویان بر حسب نمره اکتسابی از متغیر میزان ارتباط یا صله رحم نشان می دهد ۲۲/۸٪ در حد کم، ۷۱/۷٪ در حد متوسط و ۵/۵٪ در حد زیاد با اقوام خود در ارتباط اند. در مورد صمیمیت ارتباط یا کیفیت صله رحم نتایج نشان می دهند، ۳۸/۳٪، ۵۴/۹٪ و ۶۷/۸٪ به ترتیب در حد کم، متوسط و زیاد با اقوام خود صمیمی هستند.

نتایج توصیفی متغیر تمایل به بزه کاری و برخی گویه های آن به این شرح است. تقریباً ۵۸٪ از دانش آموزان تمایل به بزه کاری در سطح متوسط داشته اند. اکثریت پاسخگویان (۳۳/۱٪) عنوان کرده اند که خیلی کم به دیگران دروغ می گویند. ۱۰/۸٪ از دانش آموزان بیان داشته اند که در امتحانات زیاد تقلب می کنند. ۲۳/۶٪ از پاسخگویان ارتباط خود را با جنس مخالف در حد متوسط ذکر نموده اند. لازم به ذکر است، تمایل به بزه کاری در این پژوهش به طور کلی

در سطح متوسطی مورد بررسی قرار گرفته است بدین معنی که برخی از تمایلات بزه‌کاری سطح بالا و جرائم سنگین در نظر گرفته نشدند؛ چرا که جامعه آماری این پژوهش دختران دبیرستانی بوده‌اند.

جدول شماره ۱: آزمون همبستگی پیرسون صله رحم و تمایل به بزه‌کاری.

صله رحم		متغیر مستقل / متغیر وابسته	
صله رحم	کیفیت روابط	میزان ارتباط	تمایل به بزه‌کاری
۰/۱۶۶	۰/۱۴۴	۰/۱۵۶	همبستگی پیرسون
۰/۰۰۱	۰/۰۰۵	۰/۰۰۲	Sig
۳۸۱	۳۸۱	۳۸۱	N

در ابتدا باید اشاره شود که نمره صله رحم پاسخگویان از مجموع نمرات میزان و کیفیت روابط بدست آمده است، همچنین به منظور بررسی ارتباط صله رحم با تمایل به بزه‌کاری از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. با توجه به مندرجات جدول ۱ مشاهده می‌شود تمامی روابط با تمایل به بزه‌کاری به لحاظ آماری معنی دار و جهت آن‌ها مثبت بوده است. لازم به ذکر است که بیشترین ضریب همبستگی مربوط به صله ی رحم به صورت کلی می‌باشد. ضریب همبستگی در جدول فوق نشان می‌دهد که افزایش صله رحم، موجب کاهش تمایل به بزه‌کاری دانش‌آموزان دختر دبیرستانی می‌شود، باید اشاره شود این وضعیت به دلیل نمره‌گذاری تمایل به بزه‌کاری می‌باشد، بدین صورت که هر چه تمایل به بزه‌کاری دانش‌آموزان کمتر بوده است نمره بالاتری بدست می‌آوردند به همین علت جهت رابطه در جدول مثبت است.

بحث و نتیجه‌گیری

امام‌رضا (علیه السلام) در باب اهمیت و فضائل صله رحم می‌فرماید: «صِلْ رَحِمَكَ وَ لَوْ بِشْرِبِهِ مِنْ مَاءٍ وَ أَفْضَلُ مَا تُوصَلُ بِهِ الرَّحِمُ كَفُّ الْأَذَى عَنْهَا وَ صِلَةُ الرَّحِمِ مَسْأَلَةٌ فِي الْأَجَلِ مَحَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ»؛ با رحمت‌صه کن، اگرچه به یک شربت آبی باشد و بهترین صله‌رحم، آزار نرساندن به اوست. همانا صله‌رحم، مرگ را به تأخیر می‌اندازد و دوستی

خانواده (صلح و صفا و صمیمیت) می‌آورد. در جایی دیگر حضرت رضا (علیه السلام) صله‌رحم را در ردیف نماز و زکات قرار می‌دهد و همگان را به انجام آن امر می‌کند. در این تحقیق ابتدا به بررسی اهمیت صله رحم از منظر آیات و روایات پرداخته شد و به آثار و پیامدهای آن تا حدودی اشاره شده است. به منظور بررسی تأثیر صله رحم بر زندگی اجتماعی افراد به بررسی روایاتی که در این رابطه بوده‌اند، پرداختیم. دیدگاه ما در این بررسی آسیب شناسی صله رحم است که در صورت ترک آن چه پیامدهای می‌تواند در بر داشته باشد. اما به دلیل محدودیت‌های زمانی، اقتصادی تنها به بررسی رابطه صله رحم و تمایل به بزه‌کاری پرداختیم و همچنین از تئوری سرمایه اجتماعی کلمن استفاده کردیم. یکی از اهداف این پژوهش جای دادن نظریه‌های جامعه‌شناسی و اسلامی در کنار یکدیگر بوده است؛ چرا که تنها در این صورت ما می‌توانیم یک نگاه واقع بینانه به مسائل اجتماعی جامعه خود داشته باشیم. همانطور که همه می‌دانند ارتباط مذهب و مسائل اجتماعی بسیار تنگاتنگ می‌باشد.

جامعه آماری پژوهش حاضر دختران دبیرستانی شهر کرمان بوده است که با توجه به فرمول‌های نمونه‌گیری حجم نمونه ۳۸۵ نفر انتخاب شد، که ۳۸۱ پرسشنامه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. به منظور قابل تعمیم بودن نمونه، دبیرستان‌های مورد بررسی از مرکز و حاشیه شهر کرمان انتخاب گردیدند.

نتایج بدست آمده حاکی از ارتباط میزان و کیفیت صله رحم با تمایل بزه‌کاری دختران دبیرستانی شهر کرمان می‌باشد. افزایش صله رحم موجب کاهش تمایل بزه‌کاری در جامعه آماری می‌شود. همانطور که می‌دانید، خانواده اولین محیط جامعه پذیری کودکان می‌باشد و اگر ارتباط فرد با خانواده صمیمی باشد به دنبال هم‌نوایی به ارزش‌ها و هنجارهای خانواده است که در این حالت رفتارهای بهنجار را از خانواده و اقوام خود فرامی‌گیرد و به سازگاری اجتماعی دست می‌یابد. یکی از دلایل تأکید آیات و روایات به صله رحم همین امر می‌باشد. در واقع یافته‌های این پژوهش با آیات و روایات همخوانی دارند.

پیشنهادات

در ابتدا چند پیشنهاد به پژوهشگران آینده ارائه می‌شود:
- انجام پژوهش در خصوص تأثیر و ارتباط صله رحم با بحث سلامت به ویژه سلامت اجتماعی افراد.

- در نظر گرفتن حمایت‌هایی که فرد از اقوام و دوستان خود دریافت می‌کند و تأثیر این حمایت‌ها بر زندگی اجتماعی او و تمایل بزه‌کاری.

- با توجه به تفاوت دختران و پسران انجام پژوهش مشابه بدون ایرادهای این طرح در جامعه آماری پسران، همچنین در جوامع آماری متفاوت و مقایسه نتایج.

- انجام پژوهش در مورد تأثیر صله رحم بر سایر رفتارهای افراد از جمله سایر رفتارهای نابهنجار. لازم به ذکر است که به ابزارهای دقیقی برای سنجش سابقه این رفتارها در خانواده نیاز می‌باشد.

در ادامه به مسئولین در ارتباط با کودکان و نوجوانان بزه‌کار پیشنهاد می‌شود که، به گروهی که فرد با آن‌ها در ارتباط است توجه زیادی داشته باشند و در صورت بزه‌کار بودن آن‌ها، سعی در تشکیل یک شبکه روابط در اطراف او داشته باشند.

همچنین می‌توان با افزایش آگاهی خانواده‌ها در خصوص تأثیر صله رحم بر رفتارهای فرزندان‌شان؛ به پیشگیری از رفتار نابهنجار کمک کرد.

منابع و مأخذ

- زاهد زاهدانی، سید سعید و مسعود الماسی (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی عوامل اجتماعی مرتبط با گرایش به رفتار بزه‌کارانه در میان حاشیه‌نشینان و غیر حاشیه‌نشینان، فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال دوم، شماره سوم، صص ۷۴-۲۵.
- شفرز، ب (۱۳۸۳). مبانی جامعه‌شناسی جوانان، ترجمه‌ی کرامت ا... راسخ، تهران، نشر نی.
- علیوردی‌نیا، اکبر و وجیهه آرمان‌مهر (۱۳۸۷). فعالیت‌های ورزشی و بزه‌کاری: آزمون تجربی نظریه پیوند اجتماعی هیرشی، نشریه علوم حرکتی و ورزش، سال ششم، جلد دوم، شماره ۱۲، صص ۱۴۱-۱۳۳.
- مشکانی، محمدرضا و زهرالسادات مشکانی (۱۳۸۱). سنجش تأثیر عوامل درونی و بیرونی خانواده بر بزه‌کاری نوجوانان، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره چهارم، شماره ۲، صص ۲۵-۳.
- خوانساری، جمال‌الدین محمد (۱۳۶۶). شرح محقق در غرر الحکم و دررالکلم، تهران: دانشگاه تهران.
- زاهری، احسان. (۱۳۸۷). اندیشه‌های رضوی. تهران: الطیبار.
- عمید، حسن. (۱۳۷۱). فرهنگ لغت عمید. تهران: انتشارات امیر کبیر. چاپ هشتم.

- دهخدا، علی اکبر و همکاران. (۱۳۳۶). دهخدا. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کلینی، ثقة الاسلام. (۱۳۶۵). اصول کافی. ترجمه شیخ محمد بن یعقوب. قم: انتشارات استوار.
- مجلسی، علامه ملا محمد باقر. (۱۴۱۳). عین الحیات.
- شیخ صدوق، ابو جعفر محمد بن علی بن حسین ابن بابویه قمی. (۱۳۷۲). عیون أخبار رضا علیه السلام. ترجمه غفاری، علی اکبر و مستفید، حمیدرضا. تهران: نشر صدق.
- Anger. (1991). "The interactive effects of peer variables on delinquency", American Journal of Criminology, Vol.29, No.1, and Pp: 47-72.
- Shoemaker, D.J. (1990). Theories of delinquency, New York: Oxford University Press.

